

Bagarmossens hembygdsförening och Bergholmstorpet

Foto Ingrid Johansson Stockholms stadsmuseum

Av Hedvig Schönbeck

Bagarmossens hembygdsförening har under året anslutit sig som medlem i förbundet. Föreningen är bara ett tiotal år gammal och har ingen egen lokal men genomför sina aktiviteter i Bergholmstorpet som ligger omedelbart norr om den nya stadsdelen Skarpnäck. Torpet sköts dock av en egen förening som bl a driver ett kafé här. Vi presenterar här torpet utifrån en inventeringsrapport utgiven av Stockholms stadsmuseum och författad av Hedvig Schönbeck.

Bergholmstorpet var tidigare ett torp under Skarpnäcks gård i Brännkyrka socken och Svartlösa härad. För att skilja det från andra torp med samma namn, det fanns bl.a. under Farsta gård, hade det ofta i gamla tider beteckningen Skarpa Bergholm. Torpet kom i Stockholms Stads ägo när Skarpnäcks gård köptes av staden i början av 1920-talet. Själva gårdsanläggningen blev alkoholisthem, men lantbruket fortsatte långt fram i tiden och Bergholm användes som bostad fram till 1938. Därefter användes torpet under 2: a världskriget av försvarsmakten som förläggning

för manskap som vars uppgift var att bevaka Skarpnäcks flygfält. Sedan 1947 har Enskede hemvärnsområde arrenderat torpet av staden och bedrivit verksamhet där.

Byggnaden

Byggnaden var ursprungligen en parstuga som senare byggdes till mot väster med två fönsteraxlar. Ett "hack" i grunden på byggnadens framsida markerar var den nya delen ansluter till den äldre parstugan. I den s.k. storstugan är den vänstra delens innerväggar också tjockare än den ursprungliga parstugans väggar.

På baksidan av huset finns två senare tillbyggnader, en välvd stenkällare samt ett bostadsrum i träkonstruktion. Den anmärkningsvärt stora och rejält byggda källaren var ursprungligen 14 meter lång. Den hade uppvärmning i form av en rörspis som revs på 1970-talet. Enligt uppgift fanns det också två längsgående bjälkar med ett stort antal "köttkrokar" utmed valvet. Till torpet hörde tidigare även några uthus som låg vänster om byggnaden, de sista av dessa revs på 1950-talet.

Torpet i jordeböcker och lantmäterihandlingar

I jordeböckerna förekommer Skarpa Bergholm första gången 1807, då som ett oskatlagt torp under Skarpnäck. I 1787 års jordebok finns ett skatlagt torp vid namn Bergholm som bebos av Per Persson, men detta är Bergholm under Farsta gård. Farstas Bergholm förekommer även 1797 men inget annat torp med samma namn finns detta år.

Lantmätaren Gabriel Boding upprättade 1756 en ägomätningsskarta över säterierna Skarpnäck och Orhem. På denna karta med tillhörande beskrivning finns huvudgårdarna utmärkta med underlydande torp och lägenheter. Bergholmstorpet finns inte utmärkt och denna plats där det ligger idag betecknas på kartan som utmark.

Torpets innevånare

Av källmaterialet har husförhörlängderna för Brännkyrka socken visat sig vara relativt innehållsrika. Den första familjen som nämns är Anders Persson. Senare tog han sig namnet Ahlbom, med hustrun Stina Ersdotter och deras barn. De förekommer i den längd som upprättades för åren 1782-1791, men första anteckningen om att de deltagit

i husförhör är från 1791. Familjefadern nämns då som torpare. I 1801-1805 års husförhörslängd kallas han rättare men det anges också att han avlidit vid 54 års ålder. Dödsfallet verkar ha inträffat 1804 eftersom hans begravning nämns i Årstafruns dagbok den 26 för söndagen augusti 1804:

”Var om dagen uppehållsväder och blåst. Vi voro till Brännkyrka och anammade den Heliga nattvarden, då Kyrkoherden Gleisman skriftade, Predikade och höll ett vackert Liktal öfver Rättaren Ahlbom från Skarpnäck, som i onsdags middagstiden, då han gick på ängen och slog, hastigt föll omkull, fick slag och genast dog. Kungl: Secret: von Schantz med mycket folk följde honom till gravfen. Han var 54½ år, varit gift i 37 år. Haft 10 barn hvaraf 5 hos änkan ännu kvarleva. Han hade i 28 år tjent hos far och 2ne dess Söner von Schantz vid Skarpnäck och för 18 år sedan af Patriotisk Sällskapet blifvit hedrad med silvfer hattkedja för trogen tjänst.”

De sista innevånarna i torpet

Änkan Stina levde sedan kvar i torpet ända fram till 1838 då hon dog 91 år gammal. Den uppskattning hennes man rönt för lång och trogen tjänst var ingenting som gagnade henne själv efter hans död, och hennes liv med de kvarvarande barnen blev hårt. Flera av barnen flyttade med tiden ut, och 1826 bodde Stina, dottern Anna, född 1785, och barnhusbarnet Carl Victor, född 1815, i huset. I marginalen av husförhörslängden finns en anteckning om att torpet vid det laget betraktades som en backstuga, vilket tyder på fattigdom. När Stina avled 1838 bodde hon ensam med dottern Anna och de antecknades då som utfattiga.

Anna bodde kvar till 1839, och sedan verkar torpet ha varit tomt fram till 1844 då skomakaren Johan Petter Ljungberg flyttade in med sin hustru Stina Persdotter och sin mor samt två drängar.

Efter ett par år hade skomakaren Ljungberg också en lärling och en gesäll i huset men i slutet av 1840-talet flyttade allihopa därifrån.

Mellan 1849 och 1858 bodde sedan familjen Öhrberg i torpet. Efter detta avlöste de boende varandra, många

gångar stannade de bara ett eller ett par år. Innevånarna utgjordes för det mesta av mjölkare/mjölkerskor, statdrängar och pigor. Bergholmstorpet betecknas också i längderna som mejeri. Möjligen är det den här tiden som torpet byggs till mot väster. Ingenting nämns i källorna om detta men torpet kan mycket väl ha anpassats till statsystemet med flera familjer.

På 1920-talet flyttade snickaren Oscar Ström och hustrun Johanna med sju barn in på Bergholm. Oscar och Johannas sonson Ellert (ordförande

Johanna Ström

i Huddinge hembygdsförening) har skrivit ner vad han minns och vad som har berättats för honom från den tiden. Familjen skulle flytta in på hösten 1923 men torpet var då i så dåligt skick att de fick bo närmare Skarpnäcks gård till dess att Oscar Ström hade fått torpet i ordning. Förmodligen härstammar en del av husets snickerier från den här tiden, och åtminstone den nuvarande snickarglädjen runt fönstren tillverkades av Oscar.

Passa på!

Etnografiska museet har ett par skåp för registerkort som de inte har någon nytta av i dessa tider då all registrering sker i datorer på museerna. I stället för att kasta skåpet erbjuder man dem gratis till intresserade mot avhämtning. Först till kvarn... Ring Ann Murray 08-519 55 014!

Familjen Ström bodde i torpets huvuddel och Oscar använde den stora källaren till snickeriverkstad och virkesupplag. I den bakre utbyggnaden bodde en statarfamilj från huvudgården Skarpnäck.

I slutet av 1920-talet uppförde Ströms en småstuga i Pungpinan och lämnade Bergholm. Fram till 1938 beboddes sedan torpet av familjen Olsson som bedrev jordbruk och hade mjölkkor.

Sedan 1920-talet hade Skarpnäcks gård med underlydande torp varit i Stockholms stads ägo men Bergholm

Oscar Ström

hade fortsatt att fylla en funktion inom gårdens jordbruk.

I och med slutet av 1930-talet var torpets användning som bostad förbi och modernare aktiviteter tog över. För-svarsmakten använde torpet under kriget och därefter har det varit hemvärnsgård. Under hemvärnets tid gjordes på 1970-talet en större renovering av torpet som vid den tiden var i dåligt skick.

Rättelse

Ibland spelar tekniken oss ett spratt. I artikeln om Spelmanen Gösta Sandström i förra numret ramlade ett ord bort vid förflyttningen till ett annat program på tryckeriet. På sidan 12 längst upp står namnet Anders och det skall vara Hjort-Anders, vilket författaren gärna vill påpeka.